

Ko je kriv za Drugi hladni rat?

Vladimir Trapara¹

Richard Sakwa, *The Lost Peace: How the West Failed to Prevent a Second Cold War*, Yale University Press, New Haven and London, 2023.

Ako na naslovnoj strani naučne knjige iz oblasti međunarodnih odnosa stoji citat „vrhunska knjiga“ s potpisom Džona Miršajmera (John J. Mearsheimer), može li da se zamisli bolja preporuka za tu knjigu i bolje priznanje za njenog autora? Upravo to je slučaj s najnovijom knjigom britanskog profesora Ričarda Sakve, *Izgubljeni mir: kako Zapad nije uspeo da spreči Drugi hladni rat*. Nakon što se knjiga pročita, lako je složiti se s Miršajmerovom ocenom – ona zaista jeste vrhunska, na više načina. Prvo, ona je izuzetno informativna. Sveobuhvatno se bavi najnovijom istorijom međunarodnih odnosa (od kraja Hladnog rata do Rusko-ukrajinskog rata), obrađuje međunarodni položaj i spoljne politike glavnih svetskih sila (SAD, Kine i Rusije, ali se osvrće i na evropske sile i Indiju), kao i najvažnije međunarodne probleme, od sistemskog pitanja rata i mira, pa do energetike i klimatskih promena. Drugo, knjiga je zasnovana na superiornoj metodologiji. Osim što pokazuje otvorenost za kombinovanje različitih teorijskih pristupa i koncepata međunarodnih odnosa, značajno mesto daje empiriji – analizi strateških dokumenata država i govora zvaničnika, kao i bitnim statističkim podacima iz različitih oblasti. Oslanja se i na opsežan fond literature – praktično sve relevantno što je u najnovije vreme objavljeno o temama koje autor analizira citirano je i pobrojano u spisku bibliografije. I treće, u knjigu je utkan najveći deo autorovog minulog rada, ali ne tako što će se prosto ponavljati već rečeno. Sakva spada među one autore koji su sposobni da, čak i kad govore o potpuno istim stvarima i zastupaju postpuno iste teze, to iz knjige u knjigu i iz članka u članak čine novim rečima. Tako između ostalog nastaju, definišu se i klasifikuju potpuno

¹ Viši naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, vtrapara@diplomacy.bg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0001-9975-6446>

novi termini i pojmovi koji obogaćuju nauku o međunarodnim odnosima, što je za Sakvu i ranije bilo karakteristično, a toga nikako ne manjka ni u ovoj knjizi.

Osnovno istraživačko pitanje koje knjiga razmatra izneto je u naslovu ovog prikaza, a odgovor na njega sadržan je već u potpitanju postavljenom u podnaslovu same knjige. Kako je politički Zapad predvođen Sjedinjenim Državama protraćio priliku da nakon Hladnog rata uspostavi „pozitivan mir“ među dojučerašnjim protivnicima zasnovan na „suverenom internacionalizmu“ Povelje UN, te umesto toga prigrlilo hegemonistički „demokratski internacionalizam“ koji će naići na odbijanje evroazijskih sila poput Rusije i Kine (ali u najnovije vreme i većine država Globalnog juga) i proizvesti obnavljanje hladnoratovskog nadmetanja? Prema Sakvi, u decenijama nakon Prvog hladnog rata dogodila se „velika zamena“ (*great substitution*): SAD su pokušale da zamene međunarodno pravo i međunarodni sistem Povelje svojim globalnim vođstvom i tzv. poretkom zasnovanim na pravilima (*rules-based order*), čemu su se suprotstavile pomenute sile, koje će Zapad označiti kao revizionističke i pojačati napore na odbrani svog liberalnog potporetka. Ovo je suština savremenih međunarodnih odnosa, koju autor iznosi u uvodnom delu svoje knjige (Sakwa 2023, 1-11). Shodno tome su za njega SAD stvarna revizionistička sila, dok su Rusija i Kina *neorevizionističke*, jer brane i ne pokušavaju da promene postojeći sistem zasnovan na Povelji UN, već je posthladnoratovska uzurpacija tog sistema u pokušaju od strane američkog liberalno-hegemonističkog potporetka ono čemu se suprotstavljaju (Sakwa 2023, 92, 148, 174). Tako je barem bilo dok se Rusija 2022. nije upustila u puni revizionizam otpočinjanjem rata protiv Ukrajine, koji je – više nego ijedna ranija kriza – zapretio samom postojanju sistema Povelje, ali i dao podsticaj političkoj pojavi Globalnog juga, koja je došla do izražaja u odbijanju većine država koje mu pripadaju da poslušaju američki diktat i uvedu sankcije Rusiji (Sakwa 2023, 290, 316-317). Pre toga se na drugoj strani dogodio „Trampovski prekid“ (*Trumpian disruption*), koji je umalo okrenuo SAD čak i protiv sopstvenog liberalnog poretka i time ubrzao pomenuti trend ka urušavanju temelja međunarodnog sistema uspostavljenog nakon Drugog svetskog rata (Sakwa 2023, 118).

Svoju argumentaciju Sakva razvija kroz tri dela knjige, od kojih svaki sadrži po četiri poglavlja. Prvi deo predstavlja hronološki pregled posthladnoratovskog perioda do pred najnoviju krizu. U njemu je definisan međunarodni sistem Povelje, razmotrena prilika koju je kraj Hladnog rata pružio za uspostavljanje pozitivnog mira na osnovu ovog sistema, analiziran izazov koji će sistemu uputiti američki liberalni hegemonizam, te predstavljen ulazak u seriju kriza i put ka ratu. Drugi deo knjige bavi se velikim silama pojedinačno i njihovom ulogom u toku navedenog perioda – redom se razmatraju SAD, Kina, Rusija i naposljetku

evropske sile. Treći deo bavi se aktuelnim Rusko-ukrajinskim ratom, koji prema Sakvi ujedno predstavlja i proksi rat Rusije i Zapada – od putanje ulaska u njega, preko posledica koje ovaj rat ima po međunarodni sistem, do uspona antihegemonističkog „političkog Istoka“. Autorov zaključak na kraju jeste da, uprkos teškoj krizi u kojoj se međunarodni sistem našao zbog najnovijih dešavanja, put ka miru i dalje postoji. Za njega su za početak neophodni napuštanje hegemonskih ambicija i povratak ravnopravnosti sistema Povelje i suverenom internacionalizmu, ali i više od toga. Ideja mira podrazumevala bi neku vrstu katarze – empatiju za viđenja drugih i priznanje njihovih legitimnih interesa, umesto produžavanja kruga nepravde i njenog „ispravljanja“ osvetom, koja zapravo nepravdu čini trajnom (Sakwa 2023, 313-329). Po ovom umerenom optimizmu u međunarodno pravo, institucije i samoobuzdavanje država, Sakva se razlikuje od svog recenzenta Miršajmera (2018), koji je kao ofanzivni realista pesimista po pitanju trajnog mira, te smatra da je najviše što se može uraditi preorijentacija SAD sa liberalne hegemonije na defanzivnu veliku strategiju „ofšor uravnoteživanja“.

Kritički prikaz knjige morao bi da, pored pohvala, sadrži neku kritiku. U Sakvinom slučaju jako je teško naći slabe tačke, ali ako mu se nešto baš mora spočitati, to su momenti gde njegovo normativno usmerenje donekle ograničava ubedljivost pojedinih zaključaka. Sakva je i ranije bio poznat kao pripadnik onih krugova zapadnih intelektualaca za koje njihovi protivnici koriste pogrdni nemački naziv *Putinversther* („oni koji razumeju Putina“), u smislu da u zapadnom ponašanju vidi pretežni uzrok savremenog rusko-zapadnog sukoba, dok Putina i Rusiju posmatra kao reaktivne aktere kojima je taj sukob nametnut američkim hegemonističkim ponašanjem. To stanovište, za koje vidimo da je noseće i u ovoj knjizi, sasvim je legitimno i zaista rasvetljava veliki deo suštine rusko-zapadnog sukoba, a Sakva svakako ima pravo na njega, kao neko ko je u jednoj od prethodnih knjiga (2020) briljantno kritički prikazao unutrašnje i spoljašnje funkcionisanje Putinovog režima. Međutim, kada dođe do analize aktuelnog Rusko-ukrajinskog rata, uprkos tome što priznaje da je Rusija njime takođe podrila međunarodni sistem zasnovan na Povelji UN, autor je i dalje sklon tome da njen postupak vidi kao reakciju na zapadno ponašanje, velikim delom zanemarujući autohtoni aspekt rusko-ukrajinskog pitanja, koji je nezavisan od aktuelnog sukoba Rusije i političkog Zapada (a i znatno stariji od njega), i u kome Rusija (naročito savremena Putinova Rusija) ima mnogo više krivice nego što Sakva želi da u ovoj knjizi prikaže. Sam Sakva je inače vrstan poznavalac istorije rusko-ukrajinskog pitanja, što je pokazao u jednoj od svojih prethodnih knjiga (2014), a u bibliografiji ove knjige se pozvao i na jedan od najjačih naslova u toj oblasti (Plokhly 2015), tako da se ne može reći da mu je falilo materijala.

Npr. kad tvrdi da je argument Bžežinskog (Zbigniew Brzezinsky) o tome da Rusija bez Ukrajine prestaje da bude imperija našao „spremnju publiku u Ukrajini, gde je odvajanje od Rusije postalo deo postkomunističke strategije izgradnje države“ (Sakwa 2023, 245), ne kaže da je isti argument našao publiku i u Rusiji, koja će svoju postkomunističku izgradnju naposljetku izjednačiti s obnavljanjem imperije, putem apsorpcije Ukrajine (ili alternativno nekih delova njene teritorije) u „Ruski svet“. Takođe, kad kaže da „neutralnost ne bi sprečila Ukrajinu da se razvija kao suverena demokratska država“ (Sakwa 2023, 266) zanemaruje činjenicu da je postsovjetska Ukrajina najmanje dvaput probala neutralnost, i da je Rusija to oba puta zloupotrebila pokušajem da joj ugrozi suverenitet i potpuno je uvuče u svoju orbitu. No, iako je standardno kritičan prevashodno prema SAD i političkom Zapadu, stiče se utisak da Sakva i njih donekle „štedi“, tako što predstavlja da su oni zapravo „protraćili priliku“ za mir sa Rusijom i „nisu uspeli da spreče“ Drugi hladni rat, umesto da malo jače podvuče da oni nikad nisu ni želeli ravnopravni mir, već su unipolarni trenutak nakon završetka Hladnog rata videli isključivo kao priliku da realizuju svoj već odavno zacrtani program uspostavljanja „sveta bezbednog za demokratiju“, odnosno liberalne hegemonije. I tu autor u bibliografiji ima par naslova iz kojih se lako može zaključiti da su SAD bile daleko od toga i da pomisle da naprave bilo kakav drugačiji izbor od liberalno-hegemonističkog (Layne 2006; Ikenberry 2020).

U svakom slučaju, imati kompletnu sliku savremenih međunarodnih odnosa, a posebno rusko-zapadnog (i rusko-ukrajinskog) sukoba, bez čitanja Ričarda Sakve, uključujući i ovaj najnoviji vredan primerak u njegovom opusu, je jako teško. Jedna od prvih stvari koju autor ovog prikaza – ujedno i autor knjige o rusko-ukrajinskom sukobu (Trapara 2023) u kojoj je Sakva obilato citiran – obično radi kada mu na recenziju dođe naučni članak o navedenom pitanju, jeste da proveri ima li u bibliografiji Sakve, a ako ne, da obavezno traži od autora članka konsultovanje nekog od njegovih naslova. Nakon objavljivanja *Izgubljenog mira* to će postati standard.

Bibliografija

- Ikenberry, G. John. 2020. *A World Safe for Democracy: Liberal Internationalism and the Crises of Global Order*. New Haven and London: Yale University Press.
- Layne, Christopher. 2006. *The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present*. Ithaca and London: Cornell University Press.

- Mearsheimer, John J. 2018. *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. New Haven and London: Yale University Press.
- Plokhly, Serhii. 2015. *The Gates of Europe: A History of Ukraine*. New York: Basic Books.
- Sakwa, Richard. 2014. *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*. London: I.B. Tauris.
- Sakwa, Richard. 2020. *The Putin Paradox*. London: I.B. Tauris.
- Sakwa, Richard. 2023. *The Lost Peace: How the West Failed to Prevent a Second Cold War*. London and New Haven: Yale University Press.
- Trapara, Vladimir. 2023. *Rusija i Ukrajina: poreklo jedne tragedije*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.